

Identita ako nástroj akceptácie spoločenských zmien

Identity as an Instrument of Acceptance of a Social Changes

Juraj Kalický, Jana Lasicová, Jaroslav Ušiak

<https://doi.org/10.33542/VSS2020-2-05>

Abstract

Changes in the development of society bring new issues to be discussed not only within the sphere of civic activities, but also within the academic domain. These phenomena occur cyclically and remain still - after periods of passed time - topical. One of them is identity with its high relevance and, at the same time, it accounts for one of the scientific research issues which try to figure out why social adaptability of an individual is changing, and which, during a certain span of time, has created permanent features. The article is aimed at the basis of monitoring the term identity as well as at the analysis of social context related to the life of an individual, which might cause a change of their identity. At the end of the article is applied on the European sphere, as well as to sort out those definitional elements that are characteristic for the contemporary forms of identity. The applied methods of the article are determined by the topic itself - conceptual analysis, synthesis in the first two parts. Short case study is used in the last part of the article. A conceptual frame of the topic is the social and economic reality. We must state that today also this collective "identity" has succumbed to erosion. But the positive civic identity of a citizen living in a democratic state should be able to accept social change by actively contributing to it.

Keywords: identity, society, types of identity, securitisation of identity, civic engagement

Úvod

Identita sa stáva v súčasnosti čoraz viac pertraktovaným pojmom, ktorý sa ocitol v centre pozornosti sociológov, politológov, politikov či novinárov, no rovnako je tento pojem frekventovane a do značnej miery využívaný/zneužívaný rôznymi skupinami na ospravedlnenie svojho konania a príslušnosti k tej ktorej skupine. Okrem stotožňovania sa s niečím či niekým konkrétnym, vytvára vlastné hnutia chápania a ospravedlňuje tým aj svoje názory. Z tohto dôvodu tak vyvstáva otázka, čo predstavuje tento samotný pojem, na koľko a akým spôsobom sa transformoval, ako ho bude možné vnímať v perspektíve jeho budúceho vývoja. Ako sme uviedli, termín identita je v súčasnosti frekventovaným termínom v mnohých moderných vedách. Označuje sa ním stotožnenie - identifikovanie sa s niečím. Môžu to byť

idey (filozofické, náboženské, ekonomické, humanistické), kategórie spoločenského bytia (spravodlivosť, tolerancia, rozvoj, bezpečnosť) alebo spôsob života (angažovanosť či ľahostajnosť k režimu, elitárstvo či subverzivnosť, rozvážnosť pri narábaní so zdrojmi alebo opak - konzumizmus). Identita sa tiež používa ako spôsob definovania príslušnosti k teritóriu, napríklad nacionálna príslušnosť, občan EÚ, kozmopolita (Guibernau 2007).

Akékoľvek skúmanie identity je teda širokospektrálne, no najviac má súvis s výskumom politických vied a medzinárodných vzťahov. Dôvod je zrejмый, akékoľvek skúmanie týkajúce sa dvoch hlavných entít výskumu sa týka národa a rasy, resp. relígie. Škála, na ktorej sa pohybujú všetky počiatkové štúdie danej témy je nemenná – odvíja sa od identity (kmeňovej, klanovej, religióznej, kultúrnej, jazykovej, etickej), pokračuje cez formovanie národnosti/nacionality – nie nacionalizmu. Teoretické a koncepcné počiatky každej národnosti sú formulované ako štúdie národnostných vzťahov už spájaných spoločensko-vedným výskumom. (Wight 2007) Práve spoločensky vedený výskum národností a národnostných vzťahov obsahuje v sebe metodologický postulát, ako sa formuje národ a z národa budúci štát, kde akcent politických vied už participuje na procese vytvárania štátov, postupujeme teda od identity cez národnosť, národ a štát. Z tohto dôvodu je identita neoddeliteľnou súčasťou konceptuálneho i metodologického rámca výskumu politických vied, medzinárodných vzťahov. (Ruggie, 1993) Ale v histórii mnohých spoločenských vied sa už mnohokrát v minulosti vyskytli výrazy, ktoré na prvý pohľad vypovedali veľmi málo o tom, aký široký kontext obsahujú. Túto časť považujeme za potrebnú dať do úvodu, pretože zmeny kontextu odbornej terminológie sa môžu meniť natoľko, že spôsobujú zmeny aj v ich spájaní s inými výrazmi. Jeden z mnohých príkladov a veľmi podobný termínu identita – totožnosť, je výraz globalizácia alebo pejoratívnejšie, globálna dedina. V 50. rokoch 20. storočia túto tému priniesol do diskurzu kanadský sociológ Marshal McLuhan. Svet 50. rokov minulého storočia pripomínal orwellovské videnie sveta (utópie, dystópie, studená vojna, teror vznikajúci v ZSSR, zatýkanie a prenasledovanie tých, ktorí úplne „nenasledovali líniu strany“). Toto videnie sveta rozdeľovalo zemský povrch na rozličné protikladné zóny a nepriateľské tábory. McLuhan predpovedal, alebo presnejšie anticipoval „zjednocovanie“ sveta negatívnym smerom – smerom k vojnám a konfliktom. Bola to globalizácia, ktorá neprinášala spoločnú kultúru, jednotný trh (alebo len v určitých oblastiach), spoločné pociťovanie nevyhnutnej potreby ľudských práv, ale naopak – veda prinášala zneužívanie a nebezpečenstvá. (Wisniewski 1997) Jeden z príkladov – dielo McLuhana slúži tak, podobne ako identita, len ako terminus v kontextuálnom rámci. Preto vedci nepovažujú za zatiaľ možné, aby napríklad termín identita (termín sa objavil v novovekej literatúre pre 30 rokmi v dielach kultúrneho antropológa C. Geertza) pôvod ktorého je latinský, tak aj globalizácia za približne 50 rokov existencie a používania v politických vedách a medzinárodných vzťahoch nadobúdala rôzne významy. Napríklad globálna kultúra (viď. napr.

K. Popper – *Otvorená spoločnosť a jej nepriatelia*) alebo posledná medzinárodná udalosť Globálny kompakť o migrácii OSN (2018) týkajúci sa rôznych štátov sveta.

Domnievame sa preto, že každý terminus technicus obsahuje okrem výpovednej hodnoty aj možnosti zmeny súvisiace najmä s politickými vedami a medzinárodnými vzťahmi, že slúži ako jedna z „pomôcok“, ako inovovať a spresňovať odbornú literatúru. Nakoniec o tom vypovedajú všetky moderné vedné disciplíny ako sociálny konštruktivizmus, štrukturalizmus, fenomenológia, v ktorej má aj identita svoje miesto. Preto cieľom predloženej štúdie je poukázať na rôzne reliktné podnety, ktoré sformovali rôzne typy identít najmä tých kolektívnych, z ktorých odvodzujeme definičné znaky identít na počiatku novoveku s tým, že sa v štúdiu pokúsime o vymedzenie znakov, ktoré sú charakteristické aj pre súčasné „nové“ druhy identít, napr. ekonomickú identitu alebo humanistickú identitu¹ v kontexte sociálneho priestoru spoločnosti. Predpokladáme, že práve nové typy kolektívnej ale aj individuálnej identity môžeme považovať nástroje, ktoré nielen reflektujú, ale zároveň prinášajú akceptáciu spoločenských zmien tak, aby prevzatie identity nebolo ani násilné, ani manipulované. Ako prípadovú štúdiu aplikácie vyberáme región Európy, ktorý sa nám zdá vhodný na overenie nových typov identít. Z hľadiska použitých metód na spracovanie výskumu v štúdiu bola využitá najmä konceptuálna analýza, syntéza a prípadová štúdia, ktoré považujeme za vhodné, pretože celý text sa zaoberá identitou a jej rôznymi konceptmi a následnou aplikáciou na región Európy. K hlavným zdrojovým prvkom tejto štúdie budú patriť diela autorov, ktorí sa venovali vymedzeniu identity ako konceptu, ide najmä o M. McLuhana, K. Poppera a C. Geertza, L. Greenfeld, v kontexte nových druhov identít nadväzujeme na sociálne orientovaných autorov E. Fromma, G. Deleuzu, J. Derridu s rozšírením o K. Marxa F. Fukuyamu a A. Sena v závere sa pokúsime o aplikáciu na región Európy, kde vychádzame z C. Geertza, J. H. Matlary a U. Eca, ktorých postuláty aplikujeme na tento región.

1. Historický kontext a reflexia pojmu identity

Vo všeobecnej reflexii pojmu identita môžeme povedať, že akékoľvek jej chápanie a typy sú komplexom atribútov vyplývajúcich z názorovej, skúsenostnej, edukačnej, historickej, kultúrnej a morálnej diverzity, neustále pôsobiacej v ľudskej spoločnosti napriek proklamovaným unifikáciám typu globalizácie a splynutia kultúr, ale aj religiózneho ekumenizmu, nedostatočnej absorpčnej kapacity štátov z hľadiska tolerance a humanity, neschopnosť prispôbiť rôzne identity globálnym etickým normám, napr. Všeobecnej deklarácii ľudských práv a v súčasnosti sugestívne diskutovaný Globálny pakt OSN o migrácii. Napríklad okrem archeologických nálezov nemáme dôkazy o tom, s čím sa identifikovali

¹ Pojmy ako ekonomická identita (maximalizácia vlastného záujmu) alebo humanistická identita (akceptácia a pomoc pri asimilácii a aktualizácii migrantov) ale aj európska identita, považujeme za pracovné termíny. Spresnenie aj jazykový úzus môže priniesť jedine ďalší výskum a sémantické diskusie.

praveké civilizácie. Domnievame sa, že tu pôsobil identifikačný proces v priestore kmeňa a klanu. Boli vymedzené určitými znakmi a verifikované existujúcimi protoreligióznymi symbolmi ochranných a decíznych predpisov (totemizmus, fetišizmus, zoomorfizmus, animizmus). Identita človeka ako občana, príslušníka *polis*, sa zrodila až v klasickom Grécku okolo 6-5. storočia p. n. l. (Störig, 2007) Kvôli cenzu, sčítaniu obyvateľov, sa k menu pridávalo miesto pôvodu. Nebol to štát - *polis*, ani národnosť, ale väčšinou miesto narodenia. (Aristoteles zo Stageiry, Demokritos z Abdér a pod.) Táto forma identifikácie pretrvala aj v prvých storočiach n. l. (Jeffrey 2004)

Existujú mnohé teoretické školy, ktoré sa zhodujú na tom, že vytváranie identity v histórii, jej zmeny a transformácia súvisia s ľudskou pamäťou, ktorá si od počiatku nášho letopočtu „pamätá“ najmä príslušnosť k niečomu, čo dodáva ľudskej bytosti istotu. Preto sa identite v minulosti, ale aj dnes hovorí najmä ako o kolektívnej identite, ktorá umožňovala etnikám, rasám a kultúram prežiť, ale aj absorbovať „nepriateľské“ obyvateľstvo v zmysle ekonomickom (otroctvo, nutnosť reprodukcie pracovnej sily, prinútenie k identite, často aj za cenu násillia). Absorpcia však mohla byť aj sociálne motivovaná ako pozitívny čin prijatia príbuzného alebo formovateľného etnika prostredníctvom, napr. náboženstva a kultúry. (Barysch 2006) Identita na základe národnosti je novšieho dáta, vyskytovala sa spolu s náboženskou a stavovskou identitou (zaradenie do štruktúry spoločnosti podľa spoločenského postavenia majetku a viery/náboženstva). Ak sa vrátíme na začiatok nášho letopočtu a následných storočí, možno identite a jej zdôrazňovaniu priradiť výraznú mieru sekuritizácie. (Ušiak 2013) Konkrétne v Európe sa identita menila v súvislosti s „pamäťou“ na náboženské dominancie a ich zánik v závislosti od geopolitických zmien na kontinente. Grécky panteizmus, rímsky stoicizmus, vznik kresťanstva, transformácia kresťanstva najmä vo vnútri hnutia vyústila v 13. storočí do tzv. albigenského kacírstva (Francúzsko), do neskorších protičarodajníckych masakier, hoci obe tieto transformácie existovali len v ľudskej predstavivosti a iniciovali fanatizmus a násillie. S príchodom reformácie a čistky súvisiacej s náboženskou kolektívnou identitou vyústili do náboženských vojen. Mnoho príkladov poukazuje na to, že v stredoveku i na počiatku novoveku existovala v európskom prostredí silná tendencia k nútenej náboženskej asimilácii dominantného náboženstva. (Fialkoff 2003)

Práve odlišnosti v tej dobe najsilnejšej - náboženskej identite, sa stali príčinou konfliktov a vojen. Ľudské správanie založené na stotožnení sa s vierou vytvára symbolické vzorce, ktoré majú kultúrnu povahu a schopnosť pôsobiť transkultúrne, t.j. prenášať vlastné pojmy, kategórie a hodnotové systémy naprieč nacionálne a sociálne odlišnými skupinami. (Sartre 1997) Je to vlastne prenos informácií, ktoré určitému náboženstvu (ale aj ideológii) dodávajú autoritatívne vzory. Neuznávanie tejto autority, neprijímanie vzorov inou spoločenskou skupinou je vnímané ako nebezpečenstvo a nastáva sekuritizácia. Náboženská identita sa teda stala príčinou

mnohých vojen (transformácia kresťanstva do viacerých typov, kresťanstvo verzus islam, rôzne druhy fundamentalizmu, globálna ekumenizácia).

Z vyššie uvedeného vyplýva, že identitu nemožno definovať jednoznačne. Patrí k tzv. polysémickým termínom, ktoré nadobúdajú význam len v konkrétnom kontexte. V spojení s adjektívom dostávajú rôzne významy. Hovoríme o historickej identite, nacionálnej identite, kultúrnej identite, sociálnej a náboženskej identite, dokonca o bezpečnostnej identite. (Donahoe 2009: 4) Kontext sa utvára v diskurzívnych praktikách, v komunikácii medzi jednotlivcami, spoločenskými skupinami, v politickom spektre. To všetko sa prelína s hodnotovým systémom, ktorý môže byť rôzny v rôznych spoločenských komunitách. Platí tu aj hľadisko temporálne. Kontext a polysémia identity sa mení v čase v historickom procese vývoja ľudskej spoločnosti. Podobný proces sa deje aj pri zmenách preferencií. Máme na mysli rôzne nacionálne identity, ktoré však vznikajú na báze kultúrnej, rasovej, morálnej a ekonomickej odlišnosti. Vestfálsky systém v 17. storočí priniesol do medzinárodných vzťahov pojem suverenity štátu. Je to pojem založený buď na nacionálnej identite autorizovanej centrálnou mocou, jazykom, hodnotovým systémom, alebo na multinacionálnej báze. V tomto prípade suverenity zabezpečuje spôsob porozumenia a tolerancie s tým, že majoritná skupina má väčšinou výsadné postavenie. (Jeffrey 2004) Navonok (voči vonkajšiemu prostrediu) sa suverenity vymedzuje ako nedotknuteľnosť, nutnosť rešpektovať hranice, režim, systém. Zároveň tu vzniká aj „suverenity identity“, nikto nemá právo zasahovať do vnútorných vecí štátu, do jeho kultúry, náboženstva, hodnotového systému bezpečnosti tak, ako sú definované medzinárodným právom. (Thákur 2006: 93-95)

Historický vývoj smerujúci od 17. storočia k postupnému vytváraniu národných štátov nie je ukončený. V priebehu dejín sa však vytvorili niektoré odlišné koncepcie. USA je štát vytvorený nie na základe nacionálnej, ale občianskej identity. Bývalý Sovietsky zväz s 15 zväzovými republikami a viac ako 100 národnosťami a etnikami bol založený na rovnakom občianskom princípe. (Greenfeld 1992) USA existujú, Sovietsky zväz sa rozpadol. Jedným z dôvodov pretrvávania USA v čase je úcta k občianskej identite a jej všeobecná akceptácia rôznymi etnikami, národnosťami a skupinami, ktoré si môžu uplatňovať vlastné odlišné, liberálne vnímané sub-identity. V bývalom Sovietskom zväze sa občianska identita transformovala na výlučne politickú (komunistickú) identitu. Ak nebola občanom akceptovaná, občan strácal nárok na uplatnenie sub-identity v rámci štátu. Poučenie z histórie je nasledovné; identita môže byť transformovaná v čase a priestore, ale nesmie byť ideologizovaná, politizovaná, sekuritizovaná, pretože takto sa stáva konfliktným prvkom v medzinárodnom priestore. Príklady konfliktov posledných dvoch dekád to potvrdzujú; Balkán, Afganistan, Irak, Severná Kórea a i., (Kazanský a Ivančík 2015) kedy medzi hlavnými konfliktnými prvkami bola práve identita.

2. Sociálny kontext identity

V sociálnej realite vytvára identita priestor pre ukotvenie jednotlivca, skupiny pomocou prijatých predstáv o autorite, zodpovednosti, spravodlivosti, prospechu. Uskutočňovaniu týchto predstáv predchádza veľmi často formulovanie rôznych konceptov vychádzajúcich z reálneho života, ale zameraných na vízie a idey. Od staroveku túto úlohu formulovania spoločenskej identity sprostredkovali utópie a dystopie. Utópie ako ideálne riešenie stotožnenia občana s cieľmi štátu a dystopie ako literárna travesť a forma kritiky existujúcej falošnej identity neakceptovateľnej občanmi. Utópie a dystopie boli v dejinách popularizované a zohrali svoju úlohu ako identifikátory kontroverzných prvkov vývoja. (Naxera, Stulík a Bílek 2015) Menej známe sú filozofické koncepty, ktoré vytvárajú modely identity človeka na základe ontologických a epistemologických kritérií. Z veľkého množstva konceptov vyberáme tri: klasický marxizmus, neokonzervatizmus, etika, aby sme mohli porovnať, ako a s čím sa mohol a môže identifikovať človek, ak chce dôstojne prežiť svoj život. Vyššie sme uviedli, že identita vždy predstavuje súhrn prvkov, vlastne vytvára určitý systém, v ktorom sú prvky zoradené podľa určitej dynamickej hierarchie. Ak však vychádzame z názoru psychológov a filozofov (E. Fromm, G. Deleuze, J. Derrida), dynamickejšiu hierarchiu možno dekonštruovať. Neznamená to Heglovo *aufheben* (zrušiť a zároveň pozdvihnúť na inú úroveň), ale rozloženie hierarchie na jednotlivé prvky a ich usporiadanie v inom poradí. Takýto pohľad na identitu nám umožňuje vysloviť predpoklad, že v určitom vývojovom štádiu spoločnosti sa do popredia dostávajú iné zložky ako v inom. V 19. storočí, keď začala narastať autonómia a dôležitosť sociálnych vied formou scientizmu, jeden z takýchto modelov identity vytvoril Karol Marx. Človeka vníma ako bytosť podmienenú ekonomickým statusom. Spôsob výroby určuje spôsob spoločenských vzťahov. (Marx a Engels 1961) V 19. storočí sú to dve hlavné spoločenské triedy vykorisťovatelia a vykorisťovaní, kapitalisti a robotníci. Všetky ostatné zložky identity sa podriaďujú tomuto vzorcu. Tým, že robotníci sú utláčaní a zneužívaní, pretože vytvárajú nadprácu, ktorú si privlastňuje kapitalista, dochádza k odcudzeniu. Človek sa odcudzuje sám sebe, stráca svoju identitu preto, lebo sám sa stáva tovarom. Jeho schopnosti, jeho pracovná sila je predmetom kúpy a predaja. Odcudzený človek stráca motiváciu zdokonaľovať sa a tým stráca v konečnom dôsledku svoje vlastné ja. Riešenie je len jedno, odstránenie kapitalistického spôsobu výroby revolúciou. „Proletári všetkých krajín, spojte sa“ je ústredným heslom marxizmu a zároveň výzvou, ako získať novú identitu. Pojmy ako zoštatnenie, odstránenie súkromného vlastníctva, oslobodenie spoločnosti sa realizovali v praxi vo viacerých autoritatívnych systémoch. Model novej vysnívanej identity sa však uskutočnil len čiastočne, rozbili ho deformácie, ktoré predstavovali druhú stranu mince. Marxov prínos k výskumu ekonomického vývoja spoločnosti je dnes prehodnocovaný z viacerých hľadísk. Mnohí autori sa znova venujú výskumu odcudzenia, ktoré prináša neoliberalizmus založený

na úplne opačných predpokladoch ako marxizmus. Prečo potom dochádza k odcudzeniu človeka samému sebe? A ako sa bude vyvíjať spoločnosť v budúcnosti? (Marx a Engels 2003)

Ďalší model nám poskytuje dnes už prehodnotený, ale pred 10 rokmi veľmi vplyvné dielo F. Fukuyamu *Koniec dejín*. Viacerí kritici z radov filozofov priznávajú tomuto dielu skôr provokatívnu ako epistemologickú hodnotu aj z toho dôvodu, že svojho ideového predchodcu vidí Fukuyama v Heglovi. Hegel uvažoval o konci dejín takto: „*Ak v ľudskej spoločnosti zvíťazí racionálna forma spoločenského usporiadanie, nastane koniec dejín. Pod tým treba rozumieť koniec dejín vojen a konfliktov, nastolenie spravodlivosti.*“ (Fukuyama, 2002, s. 57) Podľa Fukuyamu, ktorý koniec dejín vníma rovnako ako Hegel, teda nie v bežnom chápaní ako koniec „sveta“, nastane táto situácia vtedy, ak budú ukončené premeny a tranzície vývoja fundamentálnych princípov a inštitúcií, pretože všetky skutočne veľké otázky budú zodpovedané. (Fukuyama 2002: 58) Z hľadiska identity už nebude potrebná ďalšia ideologická evolúcia ľudstva, v ktorej sa vždy zákonite utvárajú nové identity pre spoločnosť i jednotlivcov. Konečná forma ľudskej vlády založená na liberálnej demokracii prinesie základy rovnakej identity pre všetkých ľudí. Moderná veda a technológia ako základ rozvoja kapitalistickej spoločnosti, povedie k posilneniu strednej triedy a k emancipácii obyvateľstva všetkých skupín založenej na vzdelaní. Vzdelaný človek má neodhateľnú identitu; vlastnú nezávislosť a slobodu rozhodovania v nezávislom a homogénnom štáte, kde sub-identity budú v súlade aj s ľudskými potrebami, aj s potrebami štátu. Ak nastane skutočne moderná liberálna demokracia, spoločnosť bude zbavená protikladov, ktoré boli hnacou silou v minulosti. (Fukuyama 2002) Úlohou mysliteľov bude poskytovať realizovateľné a praktické návody, ktoré zbavia spoločnosť pôsobenia kontroverzných doktrín preferujúcich národný záujem (časti) proti medzinárodnému záujmu (celku). Z toho hľadiska je anticipovanie homogénnej spoločnosti bez protikladov zloženej z jednotlivcov uznávajúcich rovnakú alebo podobnú identitu ešte hypotetickejšie ako u Marxa. Marxova spoločná identita „oslobodených ľudí“ bola založená na realizácii všetkých bytostných síl človeka. Človek musí premeniť svoje túžby na skutočnosť, aby sa stal ozajstným človekom. (Marx a Engels, 1952) Fukuyamov „posledný človek“ by mal úplne akceptovať jediný dominujúci systém liberálnu demokraciu. Ani Marx, ani Fukuyama nepredpokladajú existenciu opozičných skupín, inak kultúrne orientovaných skupín, ani nacionalizmus, ani náboženský fundamentalizmus. Rôzna identita sa teda javí ako neprípustná. Oba modely môžeme hodnotiť ako fundacionalistické, založené na jednom výlučnom predpoklade. História nás učí, že to nie je možné práve preto, že jej hýbateľom je človek.

Nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu v roku 1998 Amartya Sen vo svojej knihe *Etika a ekonomie* je tvorcom veľmi zaujímavého konceptu kritiky súčasnej ekonomie hlavného prúdu, ktorý hlása, že správanie človeka (a jeho identita) je založené na uspokojovaní vlastného záujmu. Jeho kritika sa riadi vetou: „*Nemám v úmysle odmietnuť všetko, čo už bolo*

dosiahnuté, alebo sa práve dari dosahovať, rozhodne však požadujem viac.“ (Sen 2002: 19) Senov model identity, aj keď o nej priamo nepíše, sa odvíja od jeho chápania vzťahu ekonómie a morálky. Je to do istej miery kvintesencia viacerých ideových zdrojov, napr. teórie trvalo udržateľného rozvoja, ekozofie, hlbinej ekológie, antikonzumizmu. Ak bude naďalej v ľudskom správaní, ktoré určuje jeho identitu absentovať morálka/etika, nastane v spoločnosti absolutizácia egoistickej chamtivosti. Chamtivosť, arogancia a sloboda v úvodzovkách je základným predpokladom súčasnej ekonómie. Prototeórie ekonomického charakteru ešte v antickom myslení považovali *oikosnomos* za jednu z odnoží etiky, ktorá stavala na otázke – ako žiť? - a nie, ako mať!

Maximalizácia vlastného záujmu ako znak identity založenej na racionálnom správaní je všeobecný jav. Mať a vlastniť aj za cenu zničenia. Sen uznáva, že takýto model správania vyzerá ako produktívny a naozaj racionálny vtedy, ak uznávame tézu politického realizmu, že človek je egoistický. Politický realizmus však netvrdí, že aj musí byť egoistický, pretože dokáže vytvárať štruktúry, ktoré vytvárajú harmóniu. Moderná ekonómia ale tvrdí, že ľudia sú egoisti a musia byť egoisti, pretože to vytvára priaznivé podmienky pre trh a konkurenciu. Takúto egoistickú identitu moderného človeka Sen odmieta, pretože existujú aj iné alternatívy. *„Čo bude, ak budeme egoisti všetci?“* (Sen 2002: 38) Nstanú obudné anomálie, asymetria, plytvanie a zároveň, napr. potravinová nedostatočnosť. Musí byť uskutočnená analýza spoločenských cieľov ako prvý čin. Až potom môžu byť analyzované „efektívne ekonomické prostriedky“, ktoré často slúžia na dosahovanie absolútne neefektívnych cieľov (častý jav pri financovaní grantov a projektov). Podľa Sena na naše správanie, a teda aj na identitu ešte stále viac vplývajú morálne hodnoty a etické sudy ako predstava prospechu/úžitku za každú cenu. Treba teda odbúravať tzv. racionálne správanie založené na nadhodnotení seba samého typu - „ja za to stojím, pre mňa len to najlepšie“, a podobnú mediálno-slangovú reklamnú rétoriku, ktorá je obrovským podnecovateľom budovania identity v malých spoločenských skupinách. Naopak, keďže ešte stále etické úvahy vplývajú na správanie ľudí, bolo by rozumné vplývať na tieto úvahy samotné. *„Morálne prijatie práv (najmä tých, čo sú cenné, podporované a nielen rešpektované formou obmedzení), môže viesť k systematickému odchýleniu od konania motivovaného vlastným záujmom“.* (Sen 2002: 50)

Ak by sa to uskutočnilo, spoločnosť rovnako dospeje k blahobytu. Bude však založený na novom prístupe ľudí, na základe identity, ktorá bude prehodnocovať moje potreby. Ak budeme mať vypracovaný dobrý model rozhodovania, pluralita hodnotenia nastane sama od seba. Pluralistická koncepcia rozhodovania tak stojí proti utilitaristickej, ktorá dominovala viac ako dve storočia. Maximalizácia úžitku s minimálnymi nákladmi bola príčinou konfliktnej ekonómie. Anomálie ľudského správania v súvislosti s identitou egoizmu, vlastnou podľa starších teórií každému jedincovi, sú dôsledkom maximalizácie vlastného záujmu. Budúca spoločnosť blahobytu bude musieť stavať na inej identite. Myšlienky A. Sena sú

pozoruhodným príspevkom k nutnosti interdisciplinárneho výskumu v ekonomickej vede. Upozorňujú aj na ďalšiu dimenziu identity, novovekými teoretikmi považovanú za postmodernú realitu, nebezpečnú pre antropologickú dimenziu človeka. Ide o „identitu na predaj“. Je to ten typ identity, čo už nie je procesom, pretože je tovar, možno ho kúpiť. (Thomasová 2009) 21. storočie je kultom značiek. Odevy, obuv, autá, športové potreby, hračky, kozmetika sú označované a distribuované reklamou. Reklamná kampaň, často drahšia ako výroba, je zameraná na sociálne skupiny rôzneho veku, pohlavia, záujmov. Použitie doporučenej značky zaručuje kvalitatívnu zmenu identity. Zaručuje konkrétnej osobe príslušnosť, identifikáciu so skupinou, ktorá má prestíž, je známa a hovorí sa o nej. Na základe používania značky sa stávame iným človekom, individualita je nahradzovaná „labellingom“. S identitou značky sa stávame skutočným alebo fiktívnym členom klubu len pre najvyššiu skupinu. Stráca sa realistické prehodnocovanie úžitku, na ktoré upozorňuje A. Sen (2002). Z ekonomického hľadiska má značkovanie obrovský význam, pretože stavia na závislosti, a oslovuje všetky vekové skupiny na celom svete. Z hľadiska kvality výrobkov sú v súčasnosti značkové výrobky sporné. Aby sa šetrilo na nákladoch, falšuje sa zloženie, technologický postup, vstupné produkty. Z hľadiska morálky je značková identita nemorálna a nehumánna.

Napriek zákazu sa v štátoch tretieho sveta mnohé produkty testujú na živých zvieratách. Výrobky sa už nezhotovujú v tradičných centrách výroby značkového tovaru v Európe a v USA, ale v štátoch, kde sú lacné pracovné sily, otrocké podmienky práce a bizarné mzdy. Z hľadiska bezpečnosti práce absentujú pravidlá i zariadenia, týždenne sa v médiách dozvedáme o požiaroch, haváriách v takýchto manufaktúrach, informácie sa však našej identity nedotýkajú. Nesmierne zisky z predaja značiek sa rozdeľujú medzi vlastníkov, dizajnérov a marketing. Formy marketingu sú čoraz sofistikovanejšie a sú najmä pre mládež skutočným tvorcom identity. (Thomasová 2009) Značka sa stala virtuálnym fenoménom komunikácie v pozitívnom aj negatívnom zmysle. S rozširovaním globalizácie sa rozdiely primordiálnych komunít nestierajú, identita založená na hodnotovom systéme mizne. Vytvára sa akási provizórna identita, ktorá už nevytvára obsah, ale len o forme. Treba dúfať, že tento jav je dočasný.

3. Identita ako metafora tolerancie a intolerancie

Pozitívnym príkladom môže byť zavádzanie pojmu „európska identita“. (Hoscheková 2004) Nový typ politickej a ekonomickej reality, ktorý priniesla európska integrácia prináša so sebou aj novú sociálnu realitu. Sú to pragmaticky vnímané fakty ako priechodné hranice, spoločná mena, podobná migračná politika, aproximácia práva, budovanie spoločného zdravotného a sociálneho poistenia, edukačného systému, koordinovaná bezpečnostná politika. Ich uskutočňovanie však naráža na bariéry; nedostatočnú absorpčnú kapacitu najmä starých členov EÚ, neschopnosť poskytnúť všetky výhody všetkým záujemcom zo všetkých

členských štátov, rozdiely v životnej úrovni. Tieto sa stávajú prekážkou všeobecného akceptovania pojmu európska identita. „Som Európan“ a čo z toho pre mňa, ako občana EÚ vyplýva? Nemám problém s jazykom, nemám problém s asimiláciou a akulturáciou, vyznám európske hodnoty (toleranciu, mier, rozvoj, spravodlivú spoločnosť, úctu k tradíciám, liberálnu morálku, slobodu,...atď.). Mladá generácia však vníma európsku identitu najmä ako možnosť identifikovať sa so spôsobom života, profesionálnym ocenením a životnou úrovňou najvyspelejších štátov EÚ. Toto je zatiaľ len ilúzia. Ak európsku identitu vnímame len ako spôsob života istej sociálnej skupiny, ku ktorej chcem patriť, nemusí sa to splniť. Vystáva otázka, s čím sa potom budem identifikovať, ak sa moje predpoklady nenaplnia? Tu sa dostávame k antitéz; ak je identita súhrnom symbolických rámcov pre rôzne individuálne prejavy (muž, žena, študent, umelec, športovec, veriaci, ateista, ignorant), je zároveň aj projekciou obáv z budúcnosti, hľadaním motivácií, ktoré sa vždy konštruujú na báze skupinovej solidarity. Sú to matrice pre vytváranie kolektívneho vedomia. (Geertz 2000: 249) Z tohto hľadiska je pojem „európska identita“ proces, nie existujúci stav. Vyžaduje ako každý polysémický termín neustály diskurz a akceptovanie rôznych modelov.

Otázka identity je tak spojená vždy s vymedzením príslušnosti človeka/skupiny/národa k nejakej entite. V úvodnej časti sme tento vzťah definovali, no pre ďalší rozmer analýzy musíme spresniť iné kontúry vymedzenia entity. Ak skúmame identitu ako vzťah priradenia človeka k miestu, na prvom mieste je vždy geografické vymedzenie, historické a kultúrne súvislosti, jazykový a hodnotový systém ako špecifikum „miesta“, odkiaľ človek odvodzuje svoj pôvod, ako sme uviedli vyššie. Tým, že prelom tisícročia priniesol do agendy humánnej bezpečnosti tému migrácie, častejšie a inak, ako doposiaľ sa evokujú aj otázky okolo identity.

Súčasný prílív migrantov, ak konkretizujeme cieľ migrácie, je orientovaný najmä na Európu. Je to spôsobené viacerými faktormi. Najviac migrantov produkujú štáty, ktoré nie sú schopné zaistiť základnú bezpečnosť alebo existenčné potreby obyvateľstva kvôli konfliktom, odohrávajúcim sa na ich území (Stredný východ, Afrika). Okrem ohrozenia života tu obyvateľom hrozí aj sociálna a psychologická trauma z budúcnosti. (Matlary 2007) Výkladové slovníky nemajú jednoznačné definície pre javy súvisiace so súčasnou migráciou. Najviac je používaný pojem *vystařhovalectvo*, kedy dochádza nielen k zmene územia, ale najmä k zmene identity. Pojem národného zaradenia; Slováč, Afganeč, Iračan je nahradený pojmom *pristařhovalectvo*, emigrant. Je to človek, ktorý pôvodnú identitu odkladá, alebo si ju ponecháva len pre súkromné účely a snaží sa – alebo je donútený prijať novú. Ak máme na tento fenomenologický problém nahliadať presnejšie, migranti sa delia na nútených (utečenci) a dobrovoľných (vystařhovalectvo). Iné podskupiny súvisia s rôznymi teoretickými školami a rôznymi autormi, ako uvádzame ďalej – napr. Umberto Eco.

Získanie novej identity je proces, súvisí s asimiláciou a akulturáciou. (Seymour 2003) Existujú teórie a modely získavania novej identity, napr. formou zaradenia sa do „melting pot“

(USA) alebo racionálny multikulturalizmus (Kanada), či emocionálny a humánny multikulturalizmus (Európa). Všetky tieto modely však majú viac menej len dočasnú platnosť, prípadne platnosť cyklickú. Znamená to, že sú vhodné a účinné len pri určitej konštelácii vnútornej politiky konkrétneho štátu a zahraničnej politiky do širšieho geografického priestoru (región, kontinent, integračné zoskupenie). Dočasná platnosť je teda závislá od zmeny uvedených faktorov. Cyklická platnosť súvisí takisto s uvedenými príčinami, no najviac tu pôsobia náhodné faktory, najmä bezpečnostné hrozby a riziká (prítomnosť latentného konfliktu, existujúci konflikt ekonomické receptúry či náboženská a etnická intolerancia). Najčastejším faktorom v tomto prípade sú však radikálne politické zmeny, politizujúce existujúci štátny, resp. vládnucci stranický systém. Po ich odznení väčšinou emigračné vlny opadnú, aby sa opäť pri nasledujúcej zmene zdvihli s novou silou. (Lasicová a Ušiak 2013)

Sociológovia uvádzajú, že napr. na území bývalého Československa sa emigrácia cyklicky zvyšovala každých cca dvadsať rokov, čo zhruba predstavuje generačný trend.² Emigranti si teda v cieľovej krajine vytvárajú novú identitu, čo vždy súvisí s tým, do akej miery je cieľová krajina ochotná tolerovať (či netolerovať) ich zaradenie do nového života. V tejto súvislosti bude užitočné uviesť názory, ktoré k tejto téme publikoval Umberto Eco. Je to špecifický pohľad na migráciu – ktorú dnes vnímame viac plošne, ako špecificky. Eco (2004) odlišuje koncept emigrácie od konceptu migrácie. Emigrácia nastáva vtedy, ak sa skupina jednotlivcov (počet nerozhoduje) premiestni z jednej krajiny do druhej. Fenomény emigrácie možno politicky držať pod kontrolou, možné ich obmedzovať, podporovať, programovať alebo akceptovať. (Eco 2004: 81) Základným ukazovateľom úspešnosti tejto emigrácie je nutnosť sociálneho zaradenia sa alebo lepšie povedané, vytvorenie si sociálnej identity na základe zaradenia sa do pracovného procesu.

Sociálna identita je teda prvoradá, kultúrna identita je až na druhom mieste. Emigranti, ktorí prostredníctvom práce (nie sociálnych príspevkov) získajú sociálnu identitu, sú pre domácu komunitu akceptovateľní, ľahšie sa asimilujú a najmä je im poskytnutá vysoká miera tolerancie. Identita takto získaná sociálnym zaradením, prácou pre seba i pre spoločnosť sa tak stáva metaforickým vyjadrením existujúcej tolerancie aj tam, kde by mohli tolerovaniu brániť etnické, kultúrne či náboženské disparity.

Ako uvádza k tejto téme Eco, iné je to s migráciami. Či sú násilné, alebo pokojné, sú ako prírodné úkazy, prichádzajú a nikto ich nemôže kontrolovať a nikdy nie je dopredu jasné, ako nekontrolovateľná migrácia zmení kultúrne teritória, na ktoré migranti prišli. (Eco 2004: 82) Súčasný problémy s migráciou sa za ostatných 20 rokov poukazujú aj na iné problémy, napr. bezpečnostné, zdravotné, kultúrne, ale najmä problémy so získaním novej identity. Migračné

² Emigračné vlny z územia Čiech a Slovenska po ukončení 1. Československej republiky sa odohrávali v rokoch 1918-1923, 1935-1939, 1948-1953, 1968-1971, 1989-1993. (Berka 1971)

vlny minulosti (najmä veľké migračné vlny z východu na západ a z juhu na sever) zmenili charakter pôvodného územia do tej miery, že už nehovoríme o prispôsobovaní migrantov, ale o založení úplne novej civilizácie, kde migranti nepreberajú zvyky a kultúru pôvodného obyvateľstva, ale založili novú. (Typickým príkladom, ktorý je tiež spojený s Európou, je územie Ameriky, najviac USA).

Takže na prahu 21. storočia sa Európania ocitli v prostredí, kde na ich domáce územie prúdia noví migranti. Európa, a konkrétne EÚ, má obmedzenú absorpčnú schopnosť, najmä z hľadiska sociálnej bezpečnosti. Nie je možné, ako v prípade kontrolovanej migrácie, poskytnúť desiatkam tisícov migrantov prácu, aby mohli získať sociálnu identitu a na jej základe racionálne, nie emocionálne budované ľudské sebavedomie, ktoré je nutné pri procese asimilácie a akulturácie, ak ma byť proces úspešný a trvalý.

Migranti odkázaní na sociálne dávky sú vnímaní ako záťaž sociálneho systému prijímajúceho štátu, čo je zhoršované aj dlhodobým procesom získavania, resp. zamietnutia azylu. Zostávajú izolovaní vo svojej komunite, vnútorne rozkladaní pocitom neúspešnosti, zlyhania straty perspektívy do budúcnosti pre seba a svoje deti. Nesplnené očakávania produkujú agresivitu na jednej strane a na druhej strane nárast pocitov intolerantnosti až extrémizmu. (Prachár 1999: 98-105)

Intolerancia u domáceho obyvateľstva vyvolaná uvedenými príčinami je najmä dôsledkom straty kontrolných mechanizmov aj na jednej, aj na druhej strane. Keďže Európa sa postupne stáva multirasovým a multietnickým – ale nie multikultúrnym kontinentom, získava aj novú identitu - identitu netolerantnosti, čo je možno v súčasnosti považovať za jednu z najväčších hrozieb humánnej bezpečnosti (Lasicová a Ušiak, 2013), ale aj ekonomickej bezpečnosti, pretože mnohí budúci členovia EÚ ešte len rozpracúvajú tranzitívny proces. (Kalický a Lasicová, 2017) V zhode s európskym historickým etickým kódexom, ktorý je formulovaný, ako povinnosť pomáhať slabším, chudobným, chorým a akokoľvek inak ohrozeným ľuďom, narastá rozpor a pocit intolerancie zameraný najmä na chudobných ľudí. Dnes už nehovoríme o chudobe len ako o materiálnom nedostatku. Dnešnú tzv. novú chudobu možno rozdeliť do troch skupín:

1. Materiálna chudoba
2. Sociálna chudoba
3. Duchovná chudoba

Materiálna chudoba je zavinená nedostatkom pracovných príležitostí, znížením kúpnej sily občanov - oba tieto fenomény znižujú možnosti kvalitného využívania voľného času vyžadujúceho financie. Z tohto „postihnutého“ človeka sa stáva človek bez sebavedomia, bez zmyslu života a budúcnosti. Sociálna chudoba znamená nedostatok spravodlivých štruktúr, nedostatok solidarity, nedostatok v zdravotnej starostlivosti, sociálnu vykorenenosť. Duchovná chudoba znamená nárast skepsy voči hľadaniu zmyslu života, ktorá by mohla byť

odstraňovaná náboženstvom (nie je), zmysluplným riadením vlastnej budúcnosti (prevláda konzumizmus) a mohla by byť tiež odstraňovaná prostredníctvom vzájomnej ľudskej solidarity (často chýba). (Prachár 1999)

Všetky tie skupiny chudoby postihujú v Európe aj domáce obyvateľstvo, aj migrantov. Obe časti takto zloženého obyvateľstva najmä v štátoch, kde sa koncentrujú migranti, sa navzájom obviňujú, že príčinou týchto nových podôb chudoby sú práve druhí. Aj na jednej, aj na druhej strane narastá intolerancia ako nový druh identity, ktorá charakterizuje súčasnú spoločnosť viac ako národná či kultúrna identita. Európa už má skúsenosti s intoleranciou voči Židom, skúsenosti s fundamentalizmom, integralizmom a pseudovedeckým rasizmom. Intolerancia však nie je doktrína, akú má napríklad islamský fundamentalizmus. Intolerancia je istý negatívny druh identifikovania sa s teritorialitou, má biologický pôvod, zakladá sa často na povrchných emocionálnych reakciách tak, ako v stredoveku nebolo možné tolerovať bosorky, lebo boli „iné“. Intolerancia je teda pseudovedecký jav, preto ju treba programovo potláčať výchovou od detstva. (Eco 2004) Intolerancia do veľkej miery spôsobuje aj nárast radikalizmu a extrémizmu, neofašizmu, neoantisemitizmu a ďalších javov, ktoré keď jednotlivec či skupina akceptuje, stávajú sa novou identitou.

V súvislosti s migráciou sa intolerancia v Európe do istej miery inštitucionalizovala. Ako pokračovatelia hnutia Nová pravica zo 60. rokov 20. storočia sa sformovali tzv. identitári. Ide o rôzne hnutia, operujúce s potrebou posilnenia tradičných európskych identít, ktoré podľa týchto hnutí ohrozuje nekontrolovateľná migrácia. Jedno z najvýznamnejších je antiemigračné hnutie Identita, krajne pravicového zloženia, paneurópskeho rozšírenia a pôsobenia, ktoré vzniklo v roku 2012. (Bruns, Glosel a, Strobl 2014) Ako sme uviedli vyššie, hnutie nadväzuje na francúzske hnutie Nová pravica. (VanDyke 2000)

Protiemigračné hnutie Identita vzniklo z mládežníckeho ultrapravicového krídla protiemigračnej organizácie Identitárny blok. S príchodom migrácie získavalo hnutie vysoké počty sympatizantov, doktrinálne zázemie založené na „európskom fundamentalizme“ – čo je rozporuplný termín pre doktrínu dodržiavania európskych hodnôt (kultúra, jazyk, kresťanstvo ale aj právo, politický systém, hodnotový systém, spolupatričnosť voči „cudzím vplyvom“ a iné.) Termín identita v tomto kontexte teda slúži ako metafora intolerancie s nebezpečnými dôsledkami pre spoločnosť. (The Economist 2016) Hnutie funguje podľa niektorých komentárov na internete ako pololegálna organizácia, údajne bez pevnej štruktúry, ale s prvým programom a ideou chrániť európsku identitu pred škodlivými vplyvmi. Multikulturalizmus považujú za hrozbu a svoju akčnú orientáciu smerujú k militantnosti, agresivite a extrémizmu.

Hnutie sa zviditeľňuje otvorenou opozíciou voči liberálnym ľavicovým aktivistom, ktorí imigrantov nepovažujú za hrozbu. Spoločensky neúnosné je násilie, ktoré hnutie prezentuje inscenácie falošných popráv v médiách podľa vzoru islamských extrémistov ako súčasnú zastrašovacíu stratégiu pre verejnosť. Produkujú aj iné zastrašovací aktivity, prepádanie

lodí, ktoré cez Stredozemné more privádzajú migrantov z Afriky, stavbu plotov a prepádávanie záchytných táborov bez ohľadu na to, že sa v nich nachádzajú aj bezbranné detí. Samo seba hnutie charakterizuje ako elitnú službu verejnosti pri ochrane európskych hraníc a hodnôt. Jeho koncepcia však nie je dostatočne preskúmaná, mnohé aktivity fungujú na báze utajovania. (Gajewski 2010) Z pozície relevantnosti sa analyzovaná téma tolerancie a intolerancie v medzinárodných vzťahoch stáva témou veľmi vážnou. Až natoľko, že ak bude spájaná s identitou, ako sme to uviedli v našom príspevku, stane sa podobným problémom, aký sa už dve dekády rieši v súvislosti s oprávnenosťou ozbrojenej humanitárnej intervencie.

Pravdepodobne sa bude musieť aj v teórii medzinárodných vzťahov, aj v medzinárodnom práve vytvoriť nový prah toho, čo je ešte tolerovateľné. Najmä ak sa nevedecké rasistické koncepty budú prezentovať ako ochrana vedecky zdôvodneného termínu identita. Agenda súvisiaca s identitou takto dostáva ďalšie nové rozmery.

Záver

Identita si vždy dokázala vytvárať pre rôzne skupiny existujúce v humánnej populácii rôzne vzorce správania, podľa ktorých sa utvárali menšiny v konkrétnych spoločnostiach. Spolunažívanie takýchto menšín bolo závislé od viacerých faktorov; najmä ekonomických, ekologických, neskôr politických a štátotvorných. Identity boli základom vytvárania spoločenských ale aj dobrého či zlého spolunažívania. V žiadnom prípade nemôže výskum pripustiť jednotnú definíciu identity ako takej. Má vlastné charakteristiky a osobitné významy pre každú sociálnu analýzu. Tú v minulosti, v súčasnosti a čo je zaujímavé, môže formovať aj budúcnosť. Ku komu sa prikloníme? S kým sa stotožníme? Domnievame sa, že v čase, keď Európska únia má aj problematické oblasti, je práve táto možnosť stotožniť sa veľkou výhodou.

Výsledky, ku ktorým sme dospeli na základe konceptuálnej analýzy v predloženej štúdií napovedajú o dvoch rovinách, ktoré bude pri skúmaní identity potrebné pravdepodobne rozširovať. Obe vyplývajú z polysémie pojmu identita. Na jednej strane možno identitu chápať ako „znak“, ktorý však prechádza terminologickou infláciou, aká sprevádza všetky nové, resp. novo explikované odborné výrazy. Terminologická inflácia spôsobuje, že „znaky“ identity nemajú potrebné nominálne (kvalitatívne) charakteristiky, ako skôr intervalové (čiže umelo vytvorené) charakteristiky „pre čokoľvek“. Na strane druhej, pojem identita vo všetkých významných odtieňoch musí vždy mať vymedzenú formálnu štruktúru, ktorá môže byť z pohľadu rôznych vedeckých disciplín rôzna, ale musí zachovať vnútornú logiku pojmu, že identita vždy znamená „príslušnosť k niečomu“. Ďalej treba brať do úvahy to, čo autori zdôraznili v štúdií, že identita sa mení v závislosti od spoločenského vývoja. Meniť sa môže pozitívne aj negatívne. Tým, že je najmä kolektívna identita spojená s „pamäťou“, vytvára si určitá skupina vzorcov správania, podľa ktorých posudzuje aj nové udalosti. Táto schopnosť identity je spojená najmä so vznikom a fungovaním rôznych politických strán a občianskych

aktivít. V strednej Európe, možno povedať, počas celej socialistickej éry trvalo pôsobila identita prejavujúca sa ako obdiv k Západu. Dnes aj táto kolektívna „identita“ podľahla erózii. Podobných príkladov by sme mohli vymenovať mnoho, ale to je skôr úloha pre sociológov.

Ak máme v závere zhodnotiť identitu ako pozitívnu a tvorivú časť ľudskej mysle, nesmie sa zamieňať so spoločenskými fetišmi podliehajúcimi móde. Pozitívna občianska identita občana žijúceho v demokratickom štáte má byť schopná akceptovať spoločenské zmeny tak, že sa na nich individuum aktívne podieľa. Že neignoruje voľby, legislatívu, životné prostredie, problémy spojené s migráciou, a i., ale sa podieľa na ich riešení prostredníctvom občianskej angažovanosti, ktorá môže eliminovať ničivý potenciál javov, ktoré narastajú v súčasnej Európe, akými sú extrémny nacionalizmus, extrémizmus, intolerancia k niektorým spoločenským skupinám (v SR sú to Rómovia a migranti), ale aj klasická xenofóbia. Výchova k pozitívnej identite je teda trvalý proces.

Literatúra

BARYSCH, K. 2006. *Absorption capacity - the wrong debate*. [online]. [cit. 26. 5. 2018]. Dostupné na: www.cer.org.uk.

BERKA, K. 1971. „K pojětímeření v československé sociologii.“ Sociologický časopis 5/1971: 545-558.

BRUBAKER, R. a COOPER, F. 2000. „Beyond “Identity”.“ *Theory and Society* 1/2000: 1–47.

BRUNS, J. GLOSEL, K. A STROBL, N. 2014. *Die Identitäten: Handbuch zur Jugendbewegung der Neuen Rechten in Europa. Münster, Germany: Unrast*.

DELEUZE, G. 2016. *Spinoza - Praktická filosofie*. Praha: Oikymenh.

DERRIDA, J. 2003. *Co přinese zítřek*. Praha: Karolinum.

DONAHOE, B. a kol. 2009. *The Formation and Mobilization of Collective Identities in Situations of Conflict and Integration*. Working Paper No. 116. Halle / Saale: Max Planck Institute for Social Anthropology.

ECO, U. 2004. *Pět úvah o morálce*. Bratislava: Kalligram.

FIALKOFF, B. A. 2003. *Etnické čistky*. Vydal: PRÁH.

FROM, E. 2007. *Mít, nebo být*. Praha: Aurora.

FUKUYAMA, F. 2002. *Konec dějin a poslední člověk*. Praha: Rybka publishers.

GAJEWSKI, J. 2010. Socjologiczne aspekty securitologii. *Grupy dyspozycyjne w obliczu Wielkiej Zmiany. Kulturowe i społeczne aspekty funkcjonowane w swietle procesów integracyjnych*. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski.

GEERTZ, C. 1963. *Old Societies and New States*. New York: TheFree Press ofGlencoe.

GEERTZ, C. 2000. *Interpretacekultury*. Praha: Sociologické nakladatelství.

- GILLES, R. A ROŠTEKOVÁ, M. 2013. *Regards croisés sur la Slovaquie contemporaine*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela.
- GREENFELD, L. 1992. *Nationalism: five roads to modernity*. Cambridge: Harvard University Press.
- GUIBERNAU, M. 2007. *The Indentity of Nations*. Cambridge: Polity Press.
- Hegel, G.W. 2004. *Filozofia dejín*. Pelhřimov. 304 s.
- HOSCHEKOVÁ, D. 2004. „Budovanie európskej identity a jej budúcnosť.“ In: *Aktuálne problémy politiky*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 98-107
- JEFFREY C. A. a kol. 2004. *Cultural Trauma and Collective Identity*. Berkeley: University of California Press.
- JENKINS, R. 2008. *Social Identity*. London: Routledge.
- KALICKÝ, J. A LASICOVÁ J. 2017. „Conservatismus as a catalyst for economic changes.“ *MEST Journal 2/2017*: 58-64.
- KAZANSKÝ, R. A IVANČÍK, R. 2015. *Teoretické východiská skúmania konfliktov*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum.
- LASICOVÁ, J. A UŠIAK, J. 2013. *Bezpečnosť ako kategória*. Bratislava: Vydavateľstvo VEDA.
- MARX, K. 1954. *Kapital I*. Praha: SNPL- Státní nakladatelství politické literatury.
- MARX, K. a ENGELS, F. 1961. *Nemecká ideológia: Kritika najnovšej nemeckej filozofie v jej predstaviteľoch Feuerbachovi, B. Bauerovi a Stirnerovi a kritika nemeckého socializmu v jeho rozličných prorokoch*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo pôdohospodárskej literatúry.
- MARX, K. 1952. *Německá ideologie. Sv. 1 Feuerbach – Protiklad materialistického a idealistického nazírání*. Praha: Svoboda.
- MARX, K. A ENGELS, F. 2003. *Manifest Komunistickéj strany*. Bratislava: Eko-konzult.
- MATLARY, J.H. 2007. *Ľudské práva ohrozené mocou a relativizmom*. Prešov: Vydavateľstvo M. Vaška.
- NAXERA, V., STULÍK, O. A BÍLEK, J. 2015. *Literárni a filmové dystopie pohledem politické vědy. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*.
- PRACHÁR, M. J. 1999. *Nová chudoba na prahu tretieho tisícročia. Vyplašené duše. Človek v postkomunistickej spoločnosti*. Bratislava: Konrad-Adenauer-Stiftung.
- RUGGIE, J.G. 1993. „Territoriality and Beyond. Problematising Modernity in International Relations“ *International Organization* 47(1): 139-174.
- SARTRE, J. P. 1997. *Existencializmus je humanizmus*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- SEN, A. 2002. *Etika a Ekonomie*. Praha: Vyšehrad.
- SEYMOUR, M. L. 2003. *Dvousečná zbraň*. Praha: Aleš Lederer - Naklad. Prostor.

The Economist. 2016. *Meet the IB, Europe's version of America's salt-right*. [online]. [cit. 26. 5. 2018]. Dostupné na: <https://www.economist.com/news/europe/21709986-france-austria-identitarian-movement-gives-xenophobia-youthful-edge-meet-ib>.

STÓRIG, H. J. 2007. *Malé dejiny filosofie*. Praha: Karmelitánske nakladateľstvi.
THOMASOVÁ, S. 2009. *PopCo*. Bratislava: Ikar.

THAKUR, R. 2006. *The United Nations, Peace and Security*. Cambridge: Cambridge University Press.

UŠIAK, J. 2013. „Bezpečnostný systém štátu – podmienky SR.“ In: *Bezpečnostné fórum 2013*, Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 548-555.

VAN DYKE, V. 2000. *Wprowadzenie do polityki*. Poznań: Zysk i S-ka.

WIGHT, M. 1977. *System of States*. Leicester: Leicester Univ Pr.

WISZNIEWSKI, A. 1997. „Nauka i kultura.“ *OBÓZ*, 1997: 15-23

Adresa autorov

PhDr. Juraj Kalický, PhD.
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Katedra medzinárodných vzťahov a diplomacie
Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica
E-mail: juraj.kalicky@umb.sk

doc. PhDr. Jana Lasicová, PhD.
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Katedra bezpečnostných štúdií
Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica
E-mail: jana.lasicova@umb.sk

doc. Mgr. Jaroslav Ušiak, PhD.
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Katedra bezpečnostných štúdií
Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica
E-mail: jaroslav.usiak@umb.sk